

Christians litterära magasin

Fritänkaren

alternativ oberoende kulturtidskrift

för mest litteratur, musik och film,

Nr. 36 Juli 1995

Tredje årgångens nummer 9.

Redaktör och producent: Christian Lanciai

Fritänkaren beräknas utkomma med 12 nummer årligen eller mer på budgetbasis i anspråkslös form utan annonser och *utan lay-out*.

Innehåll i detta nummer :

Slaskspalt	2
En eloge till Finland	2
Kejsar Marcus Aurelius och EU	3
Funderingar kring Milan Kundera	5
Optimistresan (till Prag) del 1	6
En Kul Turresa, del 9	7
Relationer mellan Chopin, Mendelssohn, Schumann, Liszt och Berlioz	9
Filmer (bl.a. "Rob Roy")	11
Vårresan - del 4 : Turkisk vår	12
Kort om Aziz Nesin och Yasar Kemal	15
P.S. till Den eviga frågan	15
Himalayaturer, del 6 : <i>Kalimpong</i>	16
Giuseppe Tucci och Fosco Maraini	18
Årets snöpliga Tibetfiasko	19
Gunnars bemärkelsedag	19

Inspirerade av Pragresan funderar vi på att starta ett "*samizdat*"-förlag, d.ä. tryckning och distribution av litteratur som staten inte godkänner, författare som refuserats ihjäl eller inte finns på vitlistorna, annan underjordisk eller icke godkänd litteratur såsom "Fritänkaren", osv. Material skulle finnas i oändlighet. Vad som inte finns är ekonomi. "*Samizdat*"-litteraturen i Tjeckoslovakien överlevde fram till 1989 genom kopiering och stencilering, det sätt genom vilket också exempelvis Solsjenitsyns böcker spreds i dåvarande Sovjetunionen. Så har även Fritänkaren hittills överlevt trots sabotage från upprepade myndigheter.

Upplaga (nr 35)	125
Största upplaga hittills	200
Prenumeranter (hittills i år)	47

Göteborg den 10 juli 1995.

Slaskspalt

I nr 6 av sin ökända slaskblasketidning "*Adoremus in Absurdum*" årgång 18 fortsätter den berömde chefredaktören herr Mikael Rosén att skälla på judarna utan konstruktivt syfte och vågar han överskrida alla gränser för anständighet med att stämpla Hans W. Levy, känd genom många insändare i Göteborgs-Posten, vicepresident i den humanitära hebreiska världsorganisationen *B'nai B'rith*, jämte hans lika konstruktiva ekumeniska verksamhet i samarbete med alla kristna kyrkor jämte dess representanter utom Mikael Rosén, som fientlig mot den riktiga katolicismen. Vi förmodar att denna "riktiga" katolicism enligt Mikael Roséns uppfattning bara representeras av herr Mikael Rosén själv. Han fortsätter även att göra reklam för den beryktade antisemiten Alfred Olsen, Sarsgaten 76, 0564 Oslo, Noreg, och dennes antisemitiska skrifter, av vilka tydligen den aktuellaste är "*B'nai B'rith - sionismens planer för att överta världsherraväldet*" - antisemitisk propaganda som är exakt identisk med den nazistiska i Tyskland för 60 år sedan. Vi noterar med sorg att den respektable herr Mikael Rosén kallar sig själv katolik och förvånar oss över att den så mycket äldre och klokare medarbetaren Hermann Schulze fortfarande är hans trognaste medarbetare trots "*Adoremus*"-blaskans samröre med den hysteriske herr Alfred Olsen, vilket betänkliga samarbete hr Schulze tidigare varit modig nog att öppet kritisera. Vidare kungör i samma nr 18 årgång 6 redaktör Rosén sin förlovning, vilket han som självutnämnd ärketrogen hyperkatolik torde vara medveten om att ur katolsk synpunkt berövar honom den heliga aura av skydd, respektabilitet och trovärdighet som det katolska celibatet, alla kriser och grodor jämte ancor till trots, tidigare har förlänat honom. Vi rekommenderar honom att fortsätta på sin nyinslagna bana som fruntimmerskarl och lämna sin karriär som helig chefredaktör för en katolsk porrblaska, som väl ändå ingen någonsin riktigt kunnat ta på allvar.

En eloge till Finland

Under andra världskriget måste Finland utkämpa två krig allena först mot den övermäktiga Sovjetunionen (Vinterkriget 1940, varefter Finland tvingades avträda Karelen, om dock Sovjet nesligt misslyckades i sitt uppsåt att erövra hela Finland,) och sedan igen mot Sovjetunionen i ett försök att återta de förlorade områdena (Fortsättningskriget) och när detta misslyckades även mot Tyskland och de tyskar som fanns i norra Finland. Dessa Finlands båda krig under andra världskriget innebar en klar överansträngning för den unga fattiga demokratin, och bördan av dess krigsskadestånd måste sedan Finland i årtal släpa på efter kriget, men Finland gav sig inte utan betalade varenda öre hur orättvist det än var.

Efter kriget utvecklade sig Finland gradvis till en blomstrande och rik nation medan Sovjetunionen drogs med kommunismens hela hopplösa misär. Finland tvingades efter kriget hjälpa Sovjetunionen genom ett delvis påtvingat handelsavtal, som dock även Finland med tiden kunde dra fördel av. Dessa handelsförmåner gick åt skogen när Sovjetunionen kollapsade 1989-91.

Genom Finlands delvisa handelsberoende av Sovjetunionen innebar Sovjetunionens fall även en oväntad katastrof för Finland, hur orättvist det än var. Emellertid råkade hela Europa in i en svår ekonomisk kris efter euforin 1989 som drabbade även Sverige. Både Sverige och Finland genomgick en svår depression efter 1991, som Finland dock verkar ha återhämtat sig bättre ifrån än Sverige trots sämre odds och fattigare förhållanden. Hur är detta möjligt?

När man reser till Finland som kulturälskare slås man genast av hur öppet och generöst kulturen omhuldas och uppmuntras i Finland. När man lever i Sverige

måste man tyvärr nödgas erfara Jantelagens träsk, som alla begåvningar dras ner i och trampas ner i av simpel avundsjuke, som om alla genast vid upptäckten av en begåvning fattade det kollektiva beslutet: "Där är en som har något som vi andra inte har! Stoppa honom! Krossa honom!", vilket mentalitetsfenomen även exempelvis Nils Ferlin åskådliggjort i sin dikt "När skönheten kom till byn", som inte är något annat än en studie i den svenska mentaliteten.

Varför är då inte Finland sådant? Där uppstår det briljanta dirigenter som Okko Kamu, Leif Segerstam, Ukko-Pekka Saraste och Esa-Pekka Salonen för att de hjälper och uppmuntrar varandra i stället för att genom intriger motarbeta varandra, som svenskar gör. Sverige har haft fred i 180 år medan Finland, liksom Norge och Danmark, drogs in i andra världskrigets stormcentrum. Sverige lyckades genom att hålla sig utanför kriget bevara sin industri och sin samhällsapparat intakt i motsats till de flesta andra länder, varför det var fritt fram för Sverige efter kriget på hela världsmarknaden, vilket gjorde Sverige rikt och välmående under 50-talet. Det var inte Sveriges eller socialdemokratins förtjänst utan enbart turen att ha klarat sig undan kriget. Finland däremot var fattigt och måste arbeta sig upp från ingenting. Det är hela skillnaden.

Motstånd, mödor och hårda odds har tvingat Finland till en högre arbets- och livsmoral för att överleva, medan Sverige, som efter andra världskriget nästan fått allting gratis, i stället har sjunkit i sin livs- och arbetsmoral. Därför förlamar avund och likgiltighet initiativ och begåvningar i Sverige medan de i Finland ännu tas vara på och lyfts fram.

Ack, varför lämnade man någonsin Finland 1952? Efter att ha fötts i Finland och bott 40 år i Sverige är tyvärr det beklagandet summan av erfarenheten av de båda syskonländerna, som dock historiskt hör mera samman än exempelvis Sverige och Norge.

Kejsar Marcus Aurelius och EU

Anthony Birley har skrivit en utförlig bok om den romerske kejsaren som avled år 180 i Wien i krig mot germanerna endast 58 år gammal efter ett liv under ständiga krig och ständig sjukdom, troligen magsår i kombination med angina pectoris och cancer. Dock var denne kejsare inte någon maktmänniska eller krigsman utan en filosof.

Ämnet har alltid utgjort ett av mina favoritämnen, man kan aldrig bli mätt på Marcus Aurelius' filosofi som den består i hans "Självbeträktelser" eller på honom som personlighet av den mest ädla och uppbyggliga karaktär, hur tragisk och mörk hans ställning än var. Vad var det då som gjorde hans liv så tragiskt?

Den som förde in honom på oundviklig kurs mot kejsarämbetet var kejsar Hadrianus, som under en lång regering tryggade Romarikets gränser och satsade allt på att bevara freden inom världsriket och mot alla tänkbara yttre fiender. Han adopterade sin efterträdare Antoninus Pius, Roms rikaste man, på villkor att denne redan då (år 138) adopterade den då 17-årige Marcus Aurelius, som redan då var en filosof, som sin efterträdare. Marguerite Yourcenars berömda bok "Hadrianus' minnen" om den gamle kejsar Hadrianus' fiktiva brev till Marcus Aurelius är alltså inte en roman utan i högsta grad illustration av en verklighet.

Antoninus Pius bevarade freden under hela sin 23 år långa regeringstid, och Marcus Aurelius blev gift med hans dotter. Det enda krigiska företaget under hans regering var framflyttandet av gränsen mot Skottland från Hadrianus' vall (vid Newcastle) till den Antoninska vällen, som gick över Glasgow. Men denna nya gräns måste senare flyttas tillbaka ner igen från de vilda skottarnas land.

Marcus Aurelius, som blev kejsare 40 år gammal efter Antoninus' död, hade alltså hela sitt liv dittills levt i fred och harmoni med sin filosofi och knappast lämnat Rom. Kort efter hans installering i ämbetet började ett utdraget krig med perserna längst i öst. Genom detta krig kom pesten genom smitta till Rom, som ryckte bort en betydande del av världsríkets befolkning - epidemin kan jämföras med den europeiska digerdöden på 1300-talet. Knappt var kriget med perserna över och pestepidemin överlevd, så överskred germanska folkstammar gränserna vid Wien och Budapest (Vindobona och Aquincum). Detta påtvingade Marcus Aurelius ett liv i fält vid nordfronten för i stort sett resten av hans liv. Under denna långa tid vid fronten nedskrev han sina "Självbeträktelser", en sorts summering av Antikens hela filosofiska tankevärld, sovråd och förädlad, med en djupt pessimistisk underton. För första gången under Antiken är inte längre livet huvudsaken utan döden. Till filosofkejsarens ständiga bekymmer kom även ett uppror i öst från en av hans närmaste och mest betrodda generaler, segraren i det persiska kriget Avidius Cassius, i vilket uppror mot kejsaren även kejsarens maka Faustina, Antoninus' Pius' enda dotter, var inblandad. Hon hade tolv barn under sitt 46-åriga liv och sitt enda äktenskap med Marcus Aurelius, men endast sex överlevde och endast en son. Denne var Commodus, så olik sin fader i sina vulgära nöjen som bland annat gladiator, att många spekulerade i om Marcus Aurelius' barn verkligen kunde vara hans egna, i synnerhet som han var så länge borta vid fronten.

Två saker har Marcus Aurelius kritiserats för: en tilltagande förföljelse mot de kristna, och att han lät Commodus efterträda sig. Marcus Aurelius förföljde aldrig personligen de kristna, och att de kristna blev mer förföljda under hans tid berodde på den fara vid gränserna som hotade Romarriket. De kristna vägrade hylla kejsaren och följa Romarrikets lagar. De var alltså sin tids vapenvägrare och det under en tid när barbarer började hota rikets existens. I och med den ekonomiska världskris som kriget medförde blev det för dyrt att ha professionella gladiatorer vid folknöjena varför billigare offer efterlystes för arenorna, varpå användningen av alla fiender till riket tilläts på arenorna. De kristna vapenvägrarna var legio, och många ville inte ens försvara sina liv på arenorna.

Att Commodus tilläts efterträda Marcus Aurelius fick då allvarligare följder för Romarriket. Sedan Trajanus' tid hade alla romerska kejsare varit sin föregångares adoptivson, då varken Trajanus, Hadrianus eller Antoninus Pius hade egna söner. Marcus Aurelius råkade ha en, och även om han inför Commodus' uppväxt och mognad kunde börja tvivla på att han var en äkta son kunde han aldrig få säkerhet i frågan, då Faustina dog ganska tidigt. Och när Marcus Aurelius fick skäl att börja betvivla Commodus' lämplighet som kejsare var det för sent att ändra på ödets bestämmelse. Lagen hade gått för långt, Commodus hade redan blivit för installerad och etablerad för att kunna köras över, och till detta kom att Marcus Aurelius slutligen avled för tidigt och för plötsligt.

Commodus var oduglig som kejsare, han lekte mest gladiator på Colosseum, ödelade Romarrikets finanser och släppte barbarerna lösa in över gränserna. Han mördades 31 år gammal efter 12 år på tronen, och då stod Romarriket inför sin upplösning. Några dugliga kejsare försökte reparera skadorna, som Pertinax, Septimius Severus och Aurelianus, men upplösningen hade redan gått för långt, och gradvis segrade de kristnas pacifism mot den militära härskarmoralen.

Marcus Aurelius' största företag var det långa tunga kriget mot germanerna norr om Wien och öster om Budapest, markomannernas och kvadernas länder, som idag omfattar hela Tjeckien och halva Slovakien. Dessa länder ville Marcus Aurelius omvandla till romerska provinser och därigenom flytta gränsen mot germanerna från Donau (Wien och Budapest) till de berg som bildar Tjeckoslovakiens naturliga nordliga gränser i form av bergskedjor. Detta hade varit en betydligt tryggare gräns mot germanerna. Commodus lät detta företag förfalla, och genast började

germanerna välla in över gränserna, och de kristnas seger i Rom blev en klen tröst för att hela Romarriket gradvis slogs i spillror och skändades ihjäl av de barbarer från norr som ännu Marcus Aurelius hade orkat hålla stånd emot.

Romarrikets idé återuppstod inte igen förrän 600 år senare i och med germankungen Karl den Stores kröning som kejsare i Rom år 800. Han återförenade hela Västeuropa, och detta nya romarrike övergick småningom i det tysk-romerska riket, som bestod ända till 1806. Dess huvudarvtagare var det habsburgska Österrike-Ungern, som totalt upplöstes genom det första världskriget. Tanken på ett Europas Förenade Stater introducerades då av president Woodrow Wilson i Amerika, och idén slog rot hos de flesta nya demokratier i Europa. En av dess främsta förespråkare var Stefan Zweig, som 1932 höll ett betydande föredrag i Florens om ämnet ("Den europeiska tanken i dess historiska utveckling"). Dessa ansträngningar kom dock totalt på skam genom det nya barbariska Hitler-Tyskland.

En annan av dess förespråkare var Otto von Habsburg i exil i Schweiz, arvtagaren till Österrikes tron. I utformningen och utvecklingen av EU såg han tankens stora möjlighet att materialiseras, och än så länge har det gått bra. I år blev Österrike medlem utom Sverige och Finland, och EU förhandlar redan med Polen, Tjeckien, Ungern, Slovenien och de tre baltiska staterna.

Filosofen Marcus Aurelius dog i Wien, stupade på sin post som försvarare av den universella politiska enhetens idé, och i Wien har denna idé aldrig dött utan ständigt förts vidare. Ecu-myntet har kejsar Karl den Store som symbol, och aldrig någonsin sedan Marcus Aurelius' tid har Europa varit mera enat än idag, även om det ännu lär dröja länge innan Europas valutasamarbete börjar fungera.

Funderingar kring Milan Kundera

Denna tjeckiske författare, född 1929, bosatt i Frankrike sedan 1975, är en av 1900-talets mest begåvade litterära talanger. Han förenar en utsökt estetik med en imponerande intelligens och en gedigen mänskokunskap med filosofisk distans och pregnans. I denna högt utvecklade och fint nyanserade intellektualism gör det inget att han är hur erotisk som helst - grädde och socker skämmer ingen tårta. Även hans erotik är både intelligent och spirituellt, så den bara bidrar till och höjer värdet av hans enastående spiritualitet och spetsfundiga psykologi.

Tjecker är ett släkte för sig ofta karakteriserade av hög intelligens och begåvning, intellektuell skärpa, filosofisk distans, bohemisk sundhet och nyckfullhet. Allt detta finns i överflöd i hans mest kända roman "Varats olidliga lätthet", den roman där han behandlar Pragvåren '68 och dess psykologiska konsekvenser. Den har även filmatiserats med Daniel Day Lewis och Lena Olin med betagande resultat. Egentligen finns hela berättelsen redan i den första delen av bokens sju, men varje senare del behandlar nya sidor och aspekter av skeendet från de olika huvudpersonernas synvinklar. Detta är alltid ett djärvt och imponerande sätt att berätta en historia, då aktörerna framstår som så mycket mera levande och övertygande då, som om man själv som läsare blev inplockad i handlingen, vilket trick väl första gången praktiserades av William Wilkie Collins i den första stora detektivromanen "Kvinnan i vitt". I stället för att bara bli en utomstående med romanens skeende sett objektivt från ovan blir man initierad i huvudpersonernas mycket olika sätt att tänka och deras personliga upplevelser av handlingen, så att man kommer så nära dem som om man umgicks med dem. Dessutom är "Varats olidliga lätthet" en fruktansvärt gripande historia, och trots att mycket gjorts om i filmen har denna ändå lyckats förmedla den överväldigande äkthet som är romanens mest väsentliga faktor.

Av de fyra huvudpersonerna (en läkare, hans fru, hans älskarinna och hennes älskare) är egentligen den fjärde, älskarinnans älskare, också en läkare men inte tjeckisk utan schweizisk, egentligen den intressantaste, fastän han är mest diffus och något av en outsider. De tre tjeckerna är skildrade inifrån i klara färger, men det är som om författaren själv inte begripit sig på schweizaren, som förblir grå. Denne Franz har också det mest fatala ödet, han är pacifist och vapenvägrare och reser till kriget i Kambodja som fredsaktivist, där han vid ett tillfälle tvingas att försvara sig med sina judokonster, varpå han blir mördad. Denna del av boken, den sjätte, vars huvudtema är fenomenet "kitsch", är bokens intressantaste och skarpaste: ingenting skonar, utan hela världen med all dess förljugenhet kläs av och avslöjas med anatomisk saklighet. Franz är gift och etablerad men bedrar sin hustru för den tjeckiska flyktingen Sabina (Lena Olin), som är huvudpersonen Tomas' älskarinna. Franz är konsekvent motståndare till allt vad våld heter, till och med sexuallivet avskyr han för att det inte kan förekomma utan våld, och så tvingas han ändå till slut försvara sig med det lindrigaste tänkbara våld, varpå han omedelbart mördas med våld - måhända en sedelärande berättelse om hur en berömlig antivåldsattityd straffas desto hårdare ju mer konsekvent den är om den bara det minsta faller ur kurs.

Med sina estetiska värderingar och även sin djupa musikalitet är Milan Kundera ett föredöme bland ord- och tankekonstnärer och ger han en oavvislig mersmak. Vi ska försöka komma över fler böcker av honom.

Optimistresan, del 1.

Denna resa kom som en överraskning. Den var absolut inte planerad. Vid en tillställning med GSS (inte Göteborgs Seglarsällskap utan Göteborgs Skrivarsällskap) dök denna möjlighet upp i slutet av april, och godtrogen som man var tecknade man sitt namn på en intresseanmälningslista utan bindande förpliktelser, utan onda aningar och fullkomligt naivt. Hur det nu var blev det 17 deltagare i resan av vilka en händelsevis blev undertecknad.

Det var ju naturligtvis fullständigt dåraktigt att resa söderut mitt i sommaren, men denna resa på tio dagar var billig, och inkvarteringen skulle vara god, ungefär som på Cypern, med egna hotellägenheter strax intill staden med kylskåp på rummet och gränslös frukost, plus flera teaterbesök, kulturjippon och möten med berömda tjeckiska kulturpersonligheter, exempelvis enligt vissa önsketänkanden presidenten, som ju var poet och pjäsförfattare och som alltså borde ha goda förbindelser med GSS.

Nu blev det inte riktigt så. Resan till Prag skedde i buss 20 timmar nonstop med middag på båten omkring midnatt och lunch på en bensinmack någonstans i Berlintrakten under 15 minuter. På bussen kunde man dricka kaffe för tre kronor, men kvaliteten på kaffet var enligt priset. Visste man inte att det skulle vara kaffe hade man spottat ut det i brist på identifierbar smak.

Hotellet låg 9 km utanför staden i ett grått betongförstadsområde, som senare vid jämförelse med andra förstäder skulle visa sig vara det närmaste ren slum man kunde komma i Prag. Det var ett hotell för pendlare, dvs. gäster som kom till staden bara för att arbeta fem dagar i veckan, ha någonstans att sova och fara hem till lantbyarna till helgerna. Rummen hade Kafka-artade slussmekanismer, dvs. varje rum var tvåbäddsrum, till varje rum fanns det bara en nyckel, två rum var alltid ihop och hade en gemensam ingång med lås och extra nyckel, och till rumskorridorerna var det en ingång med lås som endast portieren kunde öppna. Man kan föreställa sig de praktiska problemen. Det var liksom bäddat för strul så ordentligt, att undvikandet av strul helt enkelt var omöjligt.

Dock hade hotellet en bar som hette "Barbar". Det var ett litet rum med små bord med vita dukar, ungefär som besättningsmännen på en lastbåt eller ett sämre klassens pensionats tarfliga frukostrum, och där kunde man faktiskt beställa och intaga drinkar, kaffe och juice men ingen mat.

Om alltså de praktiska omständigheterna var de simplaste och torftigaste tänkbara var dock sällskapet det bästa tänkbara, både unga entusiaster och gamla krutgummor, erfarna levnadskonstvetraner och äventyrslystna pionjärer, alla positiva och glada och utan att någon spottade i glaset. Sällskapetets otroligt höga standard var så överraskande att resan måste bli oförglömlig och särpräglad bara därför. Det var liksom klart från början och oundvikligt att undvikandet av enbart glada stunder i detta sällskap helt enkelt var omöjligt.

En annan attraktion i Prag, som delvis blev avgörande för min medverkan, var att doktor Sandy signalerat att han skulle vara där en god del av sommaren. Nu blev det inte en god del av sommaren, ty våra första dagar i Prag var så glödgheta och tryckande, att doktor Sandy redan till söndagen beslöt att plötsligt förflytta sig till Warszawa, men vi fick åtminstone en hel dag ändå tillsammans. Vad han då hade att avslöja om sitt nya stora projekt var mera kontroversiellt än lustigt och kanske mera en eventuell seger genom döden än någon klar seger för livet, men jag såg ändå fram emot mitt möte med honom med spänning, vilken ej alltför lindrigt hade visat sig vara befogad.

(forts. i nästa nummer.)

En Kul Turrea, del 9.

Återresan från Sicilien till Italien (två olika länder) blev som vanligt rena cirkusen. Jag hade två kupékamrater av vilka den ena reste med falsk biljett och den andra smugglade en katt i en kartong med andningshål, varför han måste ha fönstret öppet hela vägen till Torino. Båda (alla tre) skulle dit. Naturligtvis gick det inte i längden att dölja för konduktören att det var en kattfripassagerare i kartongen, då katten trots den friska luften gjorde ideliga utbrytningsförsök, men konduktören var mänsklig och förbisåg att katten inte hade löst biljett. Mitt i natten stannade tåget, och alla konduktörer steg demonstrativt av och lämnade perrongerna utan att säga någonting till passagerarna, som lämnades i total förvirring. Snart ryktades det om strejk, och inom kort kokade hela tåget av förargade passagerare som hjärtligt fördömde allt evinnerligt strejkande i hela landet. Efter två timmars förhandlingar övertalades konduktörerna och lokförarna att träda i tjänst igen, och tåget blev bara två timmar försenat av den plötsligt improviserade strejken. Sådant hör till normaliteterna i Italien, där ett tåg från Palermo till Torino ej sällan försenas med 24 timmar, och då kan passagerare få stå hela vägen. Det hade hänt den ena av mina kupékamrater. Även på detta tåg förekom det en trasig dörr i vagnen som för varje tunnel slog till ordentligt och väckte alla i hela vagnen. Tunnlarna mellan Palermo och Torino är väl några hundratal.

Den vilda södern i Italien tar vid där IC-tågen slutar, nämligen vid Bari och Neapel. Söder därom ansvarar staten inte längre för ordningen i tågen. Vad som helst kan hända, vilka förseningar som helst kan inträffa, och vi hade tur som bara råkade ut för en plötsligt improviserad tågstrejk mitt i natten.

Likväl kunde åtskilliga förbättringar i förhållandena på Sicilien med tillfredsställelse konstateras. När jag först kom till Sicilien 1990 var maffian allsmäktig, och alla människor levde under butter tystnad och fruktan. Följande år började saker hända, och islossningen började bryta upp ordentligt under hösten, när vanligt folk äntligen plötsligt beslöt sig för att inte längre acceptera maffians

utpressningar. Sedan blev det storstädning i hela Italien, och 1993 började hela regeringen hamna i fängelse. Nu i år såg jag för första gången en levande och blomstrande turism på Sicilien. Min gode vän Nino har särskilt arbetat för detta, och han börjar nu bli nöjd med resultatet, då det tydligt börjar märkas. Redan förra året började turismen märkas ekonomiskt så långt in på Sicilien som i Cefalú, och nu drällde det av lösa turister till och med i hela Palermo. Den ödsliga katedralen var packad med utlänningar omkring alla dammiga gravar, och svettiga blonda nordeuropéer med sina normala skrymmande otympliga berg av ryggsäckstorn och dito pyramider kom ångande fram som lokomotiv på de smutsiga glödheta gatorna helt frivilligt.

Sicilien blev också resans musikaliska höjdpunkt. Kanske var det även här som den västerländska musiken hade sitt upphov liksom poesin hade sitt. När man hör den sicilianska folkloristiken med dess utomordentligt dansanta karaktär (med tyngdpunkt på tarantellan) måste man bli dödligt smittad, och omusikalitet är en omöjlighet på Sicilien. Från dessa sprittande rytmer och melodier kommer säkert även sardanan (via Sardinien till Katalonien), flamencon (via araberna), den klassiska serenaden och den vanliga dryckesvisan. Vincenzo Bellini och Pietro Mascagni var båda sicilianare, och i deras operaspråk finns hela den utomordentligt musikaliskt rika sicilianska färgskalan.

Den mest älskade operan i Italien är emellertid förvånansvärt nog Verdis "*La Traviata*" (på en fransk roman). Sedan kommer "Aida" (egyptisk) och "Tosca" (äntligen romersk). Nummer fyra "Barberaren i Sevilla" är också fransk till ursprunget liksom femman "Rigoletto" (Victor Hugo). Nummer sex är åter fransk, "*La Bohème*", medan nummer sju, "*Madama Butterfly*", är anglosaxisk-japansk.

Den andra helt italienska operan kommer först på åttonde plats, "*Cavalleria Rusticana*" (Sicilien), och bland de följande åtta märks ännu en Rossiniopera, två operor av Vincenzo Bellini, Leoncavallos "*I Pagliacci*", en Donizetti och, märk väl, på tionde plats en för oss helt okänd opera av Cilea "*Adriane Lecouvreur*", ytterligare ett franskt tema.

Anmärkningsvärt är att varken Verdis "Trubaduren" eller Puccinis "Turandot" finns med bland de sexton främsta. Däremot finns "Otello" men sedan inga fler operor av Verdi. Ingen utländsk opera finns med bland dessa sexton favoriter medan de flesta utan konkurrens domineras av franska teman.

Emellertid är väl den napolitanska skolan den viktigaste för musikens utveckling i Italien. Den stora portalfiguren var Alessandro Scarlatti (far till Domenico), som med sina Concerti Grossi öppnade dörren för hela orkestermusikens. Det var även här Bel Canto-sättet att sjunga kom till med hela operaskolningen. Alla de mest älskade italienska sångerna kommer från Neapel, som "*Santa Lucia*" (en udde i Neapel, som denna barcaroll handlar om), "*Torna a Surriento*", "*O sole mio*", "*Funiculí funiculá*" och tusentals andra.

Detta var nu litet om italiensk musik för omväxlingens skull i en reseskildring i stället för bara äventyr, möten och samtal, men mera skiftande och brokig för att inte säga bråkig än musiken i Italien är tyvärr den italienska politiken, varför vi uppskjuter dess betänkliga dissekering till nästa gång.

(forts. i nästa nummer.)

Relationer mellan Chopin, Mendelssohn, Schumann, Liszt och Berlioz

Närmast varandra av dessa fem stod väl Chopin och Mendelssohn, fastän de egentligen sällan hade något med varandra att göra. Deras ömsesidiga beundran och respekt för varandra som musiker var emellertid utan reservationer. Här är ett exempel från Mendelssohns sida :

"Sedan vi träffades i Frankfurt har jag alltid för att behaga min fru spelat dina kompositioner, som är de hon tycker bäst om. Det är ett annat skäl (fastän massor av sådana har infunnit sig ända sedan vi träffades) till att jag alltid vill hålla mig à jour med vad du komponerar och till att visa ett större intresse för din person och dina arbeten än vad du kanske gör själv. Därför vågar jag be om denna ynnest från din sida, att på min frus begäran skicka oss några noter med en autograf, med en ursäkt och en bön om förlåtelse för att jag därmed betungar dig med ytterligare en tröttsam uppgift, fastän du redan måste ha över nog med sådana."

Chopin uppfyllde denna begäran även om det nästan tog ett år. De förstod varandra och var även förundransvärt lika varandra till kynnet: de led båda av samma extrema överkänslighet och tålde illa den minsta disharmoni både musikaliskt och i mänskliga relationer. Båda hade lätt för tårar, men om ett gräl med George Sand kunde göra Chopin dödssjuk och sängliggande i dagar, tills George Sand kom och förlät honom allt, så kunde Mendelssohn lättare begrava konflikter och behärska sig inför dem. Inför Wagners och andra antisemiters okunniga utfall och brutala påhopp försvarade sig Mendelssohn aldrig. Han kunde bli djupt bedrövad för resten av sitt liv men kunde även skickligt dölja det för omvärlden.

Chopin och Mendelssohn hade även en gemensam känsla för England. För Mendelssohn var England mer än vad det var för Händel och Haydn: ingen tonsättare hade i England uppskattats så mycket som Mendelssohn, som blev stilbildande för hela den viktorska musiken ända fram till Elgar och Vaughan Williams. Han var där som fisken i vattnet, han var drottning Victorias förklarade gunstling, han till och med musicerade tillsammans med både henne och prins Albert, och från sin skotska resa fick Mendelssohn sina högsta inspirationer.

Chopin kom till England först efter Mendelssohns död och först när Paris blivit politiskt ohälsosamt genom februarirevolutionen 1848, där George Sand agiterade bland revolutionärerna som en riktig agitator medan Chopin förlorade många av sina aristokratiska vänner genom att dessa gick i frivillig exil; och England blev därigenom Chopins sista och på sätt och vis både tryggaste och varmaste hamn som kronisk flykting. Han hann bli nästan lika väl omhändertagen som Mendelssohn, fastän han bara hann med en enda resa på bara knappt ett halvår före sin död.

Mest närbesläktad med Chopin och Mendelssohn var Robert Schumann, som aldrig tröttnade på att höja dem båda till skyarna. Hans entusiastiska artiklar i "*Allgemeine musikalische Zeitung*" gjorde Chopin med åren alltmer generad, han var känslig för att bli omskriven, i synnerhet negativt genom George Sands "självbiografiska" romaner, och Schumanns extatiska upphöjande av honom nästan äcklade honom:

"Han lovsjunger mig i höga toner, men det han skriver är kvalificerat nonsens och ingen kritik. Även om han gör det i bästa välmening är jag alltid rädd för att han ska skriva något som kommer att göra mig löjlig för all framtid. Jag skulle föredra att han teg, men det är väl jag som bör tåga, tacka och låtsa som om jag var mycket förtjust över vad han skriver."

Om Schumann älskade Chopin så dyrkade han Mendelssohn, särskilt efter dennes förtidiga bortgång. Mendelssohns insatser i Leipzig, med uruppföranden av Bachs "Mattheuspassion" och Schuberts stora C-dur-symfoni, med hans utomordentliga arbete som dirigent med orkestern där och med grundandet av konservatoriet, var för Schumann en höjdpunkt i musikhistorien, vars minne han

innerligt höll i helgd, och han tålde inte nedvärderingar av Mendelssohns arbete. En sådan från Liszt ledde till en brytning mellan dem för livet.

Liszt och Chopin var till en början de allra bästa vänner i Paris, fastän Liszt var etablerad där före Chopin och hade skäl att frukta en konkurrent i Chopin. Liszt var alltid den suveräna och generösa storsinneten själv mot alla andra musiker utan undantag och kunde göra allt vad som stod i hans makt för att jämna vägen för en Grieg eller Wagner. Han upphörde aldrig att beundra och tala väl om Chopin om han dock ej heller någonsin erkände dennes högre musikalitet. I början av Paris-eran umgicks de nästan dagligen, och det var han som förde Chopin i kontakt med George Sand. Med åren blev dock Chopin mer och mer kritisk mot Liszt:

"Han tror sig veta allting bättre än andra och försöker komma upp på Parnassen på en annans Pegas. Han är en utmärkt bokbindare som stoppar in andras arbeten mellan sina egna ark. Jämt och ständigt kommer han med antydningar om att han skall skriva variationer på ett tema ur en eller annan av mina etyder. Jag råder honom hövligt att sysselsätta sig med något annat, men han beklagar sig inför alla över att jag tillåtit Kalkbrenner att göra det men inte honom. När han är tillsammans med mig är han ytterligt hövlig, och detsamma är jag mot honom. Han är en besynnerlig mänska - inte i stånd att pressa något av värde ur sin egen hjärna. Det finns nog många som beundrar honom, men jag håller fast vid att han är en duktig hantverkare utan ett spår av talang. Det skulle vara svårt att finna en mer utpekulerad musiker än Liszt."

Vad som emellertid retade Chopin mest hos Liszt var hans brist på rumsrenhet. Det blev öppet gräl mellan dem en gång, om dock ensidigt från Chopins sida, när Liszt en gång disponerade över Chopins lägenhet och tog med sig pianisten madame Pleyel dit, en av de talrika kvinnor som han öppet flirtade med fastän Marie d'Agoult, hans barns moder, ofta grälade på honom för det. När Chopin fick veta vad Liszt hade använt hans lägenhet till pekade han på porträtten av sina föräldrar på väggen inför Liszt och lät honom veta: "Det rum där dessa bilder hänger är heligt för mig!" Och han kunde aldrig förlåta den store Liszt hans oförsämda friheter.

Liszts attityd till Chopin blev med åren kyligt nedlåtande på ett sätt som gav intrycket att han fick allt svårare för att dölja att han inför Chopins musik kände sig musikaliskt underlägsen. Även i Mendelssohn kunde Liszt ibland möta sin definitiva överman:

"Liszt kom till Mendelssohns aftonsoirée klädd i ungersk nationaldräkt med grant och vilt uppträdande och lät kungöra att han till Mendelssohns ära hade förberett någonting alldeles extra. Han satte sig vid pianot och spelade först en ungersk folkvisa med tre eller fyra variationer, den ena mer märkvärdig och överdådig än den andra, medan han hela tiden åbakade sig och vred sig på stolen som om han tänkte börja klättra på pianot. Vi stod alla runt omkring fullständigt förbluffade inför hans överväldigande teknik. Efter att en av Mendelssohns vänner därefter prisat hjälten Liszt i en timme sade han: "Ja, ja, Felix! Nu kan vi väl alla hälsa hem! Ingen kan väl spela som Franz Liszt! Det är lika bra att vi ger upp musiken!" Mendelssohn log, och när Liszt närmade sig honom och sade att det nu var hans tur att spela brast han ut i skratt och sade att han inte ämnade spela och särskilt inte denna afton. Det vägrade Liszt acceptera, och när han trugat Mendelssohn i det oändliga gav Mendelssohn efter och sade: "Ja, jag får väl spela då, men du får inte bli arg på mig."

Så han satte sig ner och spelade, men vad spelade han? Först spelade han Liszts ungerska folkvisa och sedan alla Liszts egna variationer på den så nästan exakt identiska och väl återgivna att endast Liszt själv kunde ha märkt att det var någon skillnad. Vi började alla frukta att Liszt skulle ta illa vid sig, speciellt som Mendelssohn också återgav alla Liszts onödiga åthävor och pianobänksakrobatik. Men lyckligtvis skrattade Liszt, applåderade entusiastiskt och erkände att ingen

annan, inte ens han själv, hade kunnat improvisera fram ett sådant otroligt bravurnummer." (Max Müller, en av musikerna som var med.)

Berlioz var den stora och definitiva utbölningen bland de stora romantikerna. Bäst kom han överens med Liszt, som aldrig underlät att hjälpa sin äldre och ständigt motgångsdrabbade kollega. Även Schumann kunde uppskatta Berlioz efter förtjänst, medan Mendelssohn hade svårt för honom. Ändå existerade det en positiv relation mellan dem, som dessutom mognade med åren, och ett underbart utbyte ägde rum mellan dem 1843, när de för första gången såg varandra igen efter 12 år:

"Vad? Kan det verkligen vara tolv år sedan vi dagdrömde tillsammans på Campagnan?"

"Och i Caracallas termer," (där Berlioz en gång retat Mendelssohn.)

"Ah! Är du då samma retsticka fortfarande?"

"Nej då, jag sade det bara för att pröva ditt minne och se om du hade förlåtit mig min ohövlighet. Jag är så litet på rethumor att jag vill be dig om en sak som skulle vara av högsta värde för mig."

"Vad då?"

"Dirigentspinnen, som du just repeterat ditt nya verk med."

Mendelssohn skrattade. "Med högsta nöje, men bara på villkor att du samtidigt ger mig din."

"Det blir koppar för ditt guld. Kör för det!"

Och Mendelssohns spira överräcktes genast åt mig. Nästa dag skickade jag honom min tunga knölpåk av ek med följande brev: "Till den store hövdingen Mendelssohn: Store hövding! Vi har förbundit oss att utbyta tomahawker. Här är min. Den är mycket grov. Även din är enkel. Endast squawer och blekansikten uppskattar ornerade vapen. Var min broder; och när den Store Anden skickar oss till de sälla jaktmarkerna, så må våra väpnare hänga upp våra tomahawker tillsammans vid dörren till vår gemensamma rådslokal." (Berlioz.)

Mest humor i sällskapet hade emellertid Mendelssohn. Här är en pittoresk slutanekdot från den lyckligaste tiden i början på 30-talet i Paris. Man tycker sig genast känna igen Henri Murgers värld från "*La Bohème*":

Kalkbrenner var en ökad musikkritiker, som trots ett utomordentligt musikaliskt kunnande var tämligen tarvlig men mycket fruktad för vad han skrev, fastän den enda som helt tog honom på allvar bara var han själv. Han var ohyggligt medveten om sin egen värdighet trots att han inte hade någon. En gång gycklade Chopin, Liszt och Mendelssohn tillsammans med honom. De klädde ut sig till smutsiga luffare och satte sig på ett mycket fashionabelt café, som Kalkbrenner brukade frekventera. När den store kritikern kom dit hälsade de tre luffarna med överväldigande hjärtlighet på honom, som om de varit hans bästa vänner i många år, varvid Kalkbrenner, som inte först kände igen dem, först rodnade till en tomat och sedan blev än mera purpurrod när han såg vilka de var, vilket dock få av caféets andra journalister och skvallerskribenter, Kalkbrenners kolleger, gjorde. Från den dagen vågade Kalkbrenner aldrig mer skriva något ofördelaktigt om Liszt eller Chopin eller ens tala om dem.

Filmer

Det visades tre intressanta filmer om den prekära situationen att vara blind (ögonhandikappad) när folk omkring en försöker ta livet av en. Audrey Hepburns makalösa gestaltning i "Nattens ögon" när ett gäng heroinister försöker smyga omkring i hennes lägenhet på jakt efter obefintligt heroin, som de är säkra på att är där någonstans medan den blinda Audrey Hepburn bara är i vägen, är väl den mest oöverträffade klassikern i genren; men Margaret Lockwood var faktiskt först som blint offer i "*Madness of the Heart*" från 1949, där den som försöker ta livet av henne

som blind inte är någon mindre än Kathleen Byron, (den galna nunnan syster Ruth i "Svart Narcissus", där hon försöker störta abedissan ut för ett stup i Himalaya men, som det vanligen brukar gå, åker dit själv i stället,) emedan hon är kär i den blinda Margaret Lockwoods man, som hela hans familj håller med henne om att han borde ha gift sig med en med synen i behåll i stället. Men även här åker Kathleen Byron dit om dock oöverträffad som vacker intelligent kvinnlig psykopat.

Mera märklig är då Mia Farrow's prestation i "*See No Evil*" från 1971 (omedelbart efter "*Rosemary's Baby*"), där hela hennes familj mördas av en manlig psykopat utan att hon fattar det förrän hon går och snubblar på liken. För publiken att få se vad Mia Farrow inte ser har en gastkramande effekt med den dubbla verkan, att man som publik plötsligt inser hur fasansfullt det måste vara att vara blind. Mia Farrow, oskuldsfullt ljuv, vaknar upp på morgonen som vanligt och gör toalett medan liket av hennes syster ligger i sängen bredvid alldeles överhöljd av blod, medan hennes far ligger lika död och blodig i badkaret medan hon oanandes tvättar sig i lavoaren och hennes mor sitter lika massakrerad i sin älsklingsfåtölj i vardagsrummet vart Mia Farrow i ljuvaste okunnighet går och dricker sitt morgonkaffe...och så vidare. Kort sagt, en mer obehaglig thriller måste det vara svårt att göra, i synnerhet som man aldrig får se mördarens ansikte utan bara hans hemska macho-stövlar...

Det kan ju inte vara hälsosamt att bara se sådana filmer. Låt oss då i stället gå och se på "*Rob Roy*" med Liam "Schindler" Neeson, en fullkomligt frisk och naturlig film mest gjord i friska luften utomhus med underbara friska kärleksscener och underbara friska slagsmål och dueller - filmens båda fäktningsscener står i klass med "Hamlet" som egentligen hela filmen, som är verkningsfullt uppbyggd som ett gediget Shakespearedrama, som dock inte urartar till en pessimistisk tragedi utan där rättvisan, hedern och kärleken segrar - trots allt.

Rob Roy, egentligen Robert MacGregor, är en historisk gestalt som dock samlat mycket legender på sig. Walter Scott skrev en av sina bästa och mest positiva romaner om honom, men denna film är mer baserad på *Nigel Tranter*, som på 50-talet skrev en lång rad mycket skotskt nationalistiska romaner om Rob Roy, William Wallace, Robert the Bruce, Svarte Douglas och andra klassiska skotska stolthetsämnen. Han är dock inte i klass med Walter Scott eller Bruce Lockhart, en annan skotsk författare, tillika hemlig agent, som vi ska gå in på en annan gång.

Även John Bedes keltiska epos "Gotisk historia" väntar vi med fortsättningen på, då nästa avsnitt blir tämligen omfattande. Det har även frågats om våra andra tidigare medarbetare, som Claes Lindgren och Owe Svahn, vart de har tagit vägen, om vi har avskedat dem eller vad som har hänt. Owe Svahn slutade frivilligt, medan Claes Lindgren, som ofta brukade förekomma med sina intressanta dikter, övergick till att måla, vilket vi önskar honom all möjlig fortsatt framgång i. Han förblir alltid välkommen åter med sina dikter.

Värresan, del 4: Turkisk vår.

Där hade man krånglat sig genom alla världens byråkratiska besvär med odrägliga pass- och visumturer, och så kommer man till Turkiet, detta fördömda land med muslimer och folkmord på kurderna och en djupt sjunken ekonomi, och där togs man emot av våren med idel vänlighet och öppna armar, efter alla Balkans kristna busar. Kontrasten var slående. Gränsformaliteter var ett minimum, och gränsens *tax free* var välförsedd med allt vad man behövde: whisky, cognac, brandy, vodka, martini och allt utom vin. Jag köpte en Martini Rosso medan min reskamrat köpte en whisky. Tillsammans blev det en njutbar Manhattan som räckte länge.

Tåget kom fram till Konstantinopel tre timmar efter tidtabellen, alltså elva på kvällen. Min vän skulle ha mottagits av några vänner, som skulle ha tagit med

honom till turkiska bad, men efter en tre timmars försening fanns ingen välkomstkommitté kvar. Han var därigenom fullkomligt prisgiven i ett midnattsmörkt Istanbul. Jag tog honom därför med till mitt ungdomshärbärge.

Detta hade just drabbats av en lavin av holländska turister liksom hela staden. Vart man än kom i staden möttes man av lokaler och matställen sprängfyllda av holländare. På mitt vandrarhem var det holländska ungdomar som ockuperade alla bord och alla rum, på min restaurang var det holländska pensionärer som inte lämnade ett enda bord ledigt, och så tycktes det vara överallt. Trots inbördeskriget, en valuta som kunde förlora 50% av sitt värde mot andra valutor på en vecka, exploderande bomber var som helst, beväpnade vakter och soldater överallt och kurdiska varningar mot alla turister var det tydligen "*business as usual*" i Konstantinopel och i synnerhet för flygande holländare.

Efter att ha orienterat mig på söndagsmorgonen och fått kontakt med doktor Sandy tog han mig med till en liten mysig restaurang "*Altin Kupa*", där vi begick våra vanliga orgier med en enkel middag och vitt vin. Han hade åldrats och krympt. Han hade i januari-februari varit svårt sjuk, och såväl hans skägg hade blivit gråare som hans ögon blåare och hans rynkor djupare. Jag saknade plötsligt hans stöddighet.

Det var en djupt desillusionerad man jag hade framför mig. Han var mycket intresserad av mina intryck av Rumänien, och jag delgav honom framför allt mina samtal med min rumänske vän som talat franska. "Just det," sade han, "det är det som är den stora sjukdomen. Serberna tillåts fortfarande härja fritt i Bosnien, turkarna tillåts fritt fortsätta sitt folkmord på kurderna i Irak och Turkiet, och det rika västerlandet bara tittar på och låter det gränslösa eländet fortsätta. Deras maximala insats är ungefär att liknöjt säga "jaså". De struntar fullkomligt i vilka folkmord som sker i Tibet, Turkiet och Serbien bara de får vara i fred med sin TV, sin rockmusik, sina porrklubbar och sina diskotek. Egna nöjen och laster är viktigare än krig som drabbar andra. Det är detta just som man särskilt i Rumänien är så vanvettigt upprörd över. Det är samma mentalitet och likgiltighet som 1453 ledde till att Konstantinopel gick förlorat."

Han redogjorde överskådligt för den turkiska situationen. "Det var en oerhörd landvinning för Turkiet att principiellt få EU att acceptera en tullunion med Turkiet på villkor att Turkiet avvecklade sin ockupation av norra Cypern 1996, och så begår den stackars Tancu Ciller genast efter denna triumf det katastrofala politiska misstaget att trappa upp kriget och folkmordet mot kurderna. Det är rena politiska självmordsförsöket, och hon riskerar därmed hela Turkiet och dess framtid. Det är en desperat åtgärd, som att satsa mer pengar på en förlust i stället för att acceptera den, Nicholas Neesons stora misstag, då Turkiet de facto håller på att förlora kriget. Du märker det på ekonomin. Inflationen är 100% om året, och det har hänt att den tyska marken blivit dubbelt så dyr på en vecka. Turkiet håller på att falla, och i stället för att hejda fallet försöker Lady Ciller accelerera det och göra slutsmällen desto hårdare. Ett sådant misstag kan endast en kvinnlig politiker göra."

Jag har aldrig berört doktor Sandys antifeministiska fördomar då dessa är alltför extrema, men dessa stödjer han alltid på fakta ur verkligheten.

Sedan pratade vi om Tibet och min förestående resa i september. Han var mycket intresserad av mina kontakter med yngre läkare och deras reaktioner inför hans brev och mina artiklar i "Fritänkaren" angående hans erfarenheter och åsikter i Aids-ämnet och dess eventuella tibetanska lösning. Han skulle ivrigt invänta fortsättningen av denna debatt och resultatet av min resa.

Därmed skildes vi. Inte ett ord hade han nämnt om sina kontakter med Yasar Kemal, som ju i höstas slog världen med häpnad med att ta parti för kurderna mot turkarna, Turkiets mest världsberömda författare, som doktor Sandy otvivelaktigt lyckats påverka, då han kände honom sedan länge. Ej heller sade han ett ord om sina

underjordiska ansträngningar att nå en lösning på såväl det cypriotiska som på det kurdiska problemet, men otvivelaktigt hade han både en hand i det nya lovande perspektivet för Cypern (med EU-medlemskap inom några år), samtidigt som han var bittert desillusionerad över turkarnas astronomiska dumhet i att envist fortsätta sitt utrotningskrig mot kurderna. Däremot nämnde han någonting om att det viktigaste i Turkiet idag var att knäcka dess militärmakt moraliskt.

"Grekerna begick ett stort misstag då de 1918 ockuperade stora delar av västra Turkiet. Det gav turkarna och Kemal Atatürk råg i ryggen för att kasta ut dem och skaffa sig en ny militär moral, som rättfärdigade den turkiska militärens då behövliga oumbärlighet och dogmatiska ofelbarhet. Grekernas invasion 1918 gav turkarna deras militära förödande moral. Det är denna som nu håller på att knäckas av kurderna och som måste knäckas.

Detta kommer att lämna turkarna utan identitet, men det blir hälsosamt för dem. De måste då börja samarbeta bättre med omvärlden, och det är fortfarande positivt att de är mest angelägna om att få samarbeta med Väst."

Han avrådde mig från att besöka Troja. "Bussresan dit är lång och tråkig, och vad är Troja utom legenderna och dramat? Bara en kulle i ett ödsligt turkiskt landskap, där det finns alltför många sådana kullar, som alla är likadana. Det var bara Homeros som gjorde Troja till vad det blev. Utan Homeros hade det blivit lika okänt och oansenligt som Sardes eller Tarsus."

"Men Schliemann då?" invände jag.

"Schliemann var en äventyrlig fantast som satsade allt på ett kort och vann. Han återupptäckte visserligen Troja, men det var inte Troja som därmed åter blev betydelsefullt. Det avgörande med hans upptäckt var att han därmed bevisade att Homeros fortfarande var vederhäftig efter 2500 år. Så håll dig till Homeros och lämna återuppgrävandet av alla Trojas tretusenåriga lik åt arkeologerna. Endast hos Homeros är de fortfarande levande."

Men där hade doktor Sandy fel. De lever även hos Aiskhylos, Sofokles, Euripides, Vergilius, Dante, Shakespeare, Purcell, Händel, Gluck, Mozart, Berlioz, Offenbach och många andra. Homeros bara inledde deras odödlighet.

Det blev ingen tvist med doktor Sandy om den saken. Däremot hade jag haft en hård tvist med den lärda Jotka i Bulgarien om det antika Egypten. Hon ifrågasatte värdet av dess civilisation:

"Vad var egypterna med sina pyramider och faraoner? Bara tyranner och översittare! De var barbarer som tvingade andra folk till slaveri under dem för att få sina barbariska jättemonument uppförda! Det var en monsterstat, som styrdes av en omänsklig diktatur! De åstadkom ingenting utom bara tomt skryt och fåfänga!"

Mot detta opponerade jag mig bestämt. Jag framhöll egypternas uppfinning av hieroglyferna, det första riktiga skriftspråket i väst, och deras inledning av astronomin med den första riktiga årskalendern från före år 4000 före Kristus. Detta fick Jotka att dämpa rösten.

Barbariet och diktaturen ligger i stället, menade jag, i den moderna materialismen, som blint kör över historien och religionen för att ersätta eviga värden av skönhet och filosofi med funkis och industrier, miljöförstöring och globalt hot mot allt fritt liv i naturen.

"Vad är då naturen?" genmålde Jotka. "Bara vildhet och grymhet, ingen ordning, ingen civilisation, bara godtycke och den blindaste tänkbara hänsynslöshet!"

"Har vi därför rätt att förstöra den och därigenom förstöra grunden för även all mänsklig existens? Utan naturen är människan ingenting, och om mänskligheten dör ut kommer likväl naturen att fortleva, mera fri och levande än någonsin hela mänskligheten."

Dessa tankegångar hade kunnat vara doktor Sandys, och Jotkas dialektiska svada förmådde inte besvara dem.

Kort om Aziz Nesin och Yasar Kemal

Av dessa är den nyss avlidne Aziz Nesin undervärderad medan Yasar Kemal är övervärderad. Aziz Nesin var en liten försynt gammal man som länge var mycket sjuk och kunde dö när som helst. Han var högt uppskattad i Turkiet för sitt konsekventa ställningstagande mot allt förtryck vare sig det kom från militärt håll, muslimskt fundamentalistiskt eller från regeringen. Mest spektakulärt var hans definitiva avståndstagande från islam vilket gjorde alla fundamentalister till hans fiender för livet. Vi lärde känna honom i mars 1993 när han kungjorde att han ämnade översätta och publicera Salman Rushdies "Satansverserna" på turkiska. Han var då 78 år gammal och dödssjuk och drev samtidigt ett eget förlag för undertryckta författare och ett gränslöst barnhem för upphittade och föräldralösa barn. Trots Fritänkarens mycket begränsade läsekrets vågade vi redan då plädera för ett nobelpris åt Aziz Nesin för hans långt gående humanitära verksamhet och djärva opposition mot islam utom en gränslös litterär produktion, innan det var för sent, men nu är det för sent.

Yasar Kemal lever emellertid vidare, Turkiets mest översatta författare, som trots att han är kurd först förra året äntligen började våga ta öppet parti för kurderna mot turkarnas utrotningskrig mot detta folk. Hans böcker karakteriseras av en stark primitivitet med ofta brutala våldsinslag men samtidigt ett underbart frihetspathos. Hans bästa böcker är väl "Låt tistlarna brinna" och "De tusen tjurarnas berg". Han är 73 år gammal och alltså sju år yngre än Aziz Nesin, som ännu gästade Göteborgs bokmessa i våras och framträdde i svenska media. Han blev känd i hela världen förra året när fundamentalisterna satte eld på ett hotell för att han bodde där, varvid många oskyldiga omkom men den lille gamle mannen lyckades klättra ut levande. Nu finns han alltså inte bland oss mer, men kanske man äntligen kan börja se fram emot att någon gång få se hans böcker på svenska.

P.S. till Den eviga frågan

I efterhand har ytterligare några passande författare till vår öde ö-vistelse dykt upp, som det faktiskt är värt att lägga till listan: Mark Twain, oumbärlig som humorist, vars samtliga arbeten håller; Oscar Wilde, som man dock bör komma ihåg att minst av allt var någon realist - hans arbeten är inte så många, så man kan ta med dem alla; vidare paret Charles Nordhoff och James Norman Hall, oförglömliga ej bara för den mästertliga trilogin om "Myteriet på Bounty" utan för en hel rad av förträffliga och dramatiska samt idylliska romaner; samt slutligen naturligtvis ännu en finländare: Eirik Hornborg, en unik historiker, som lyckades med konststycket att bara specialisera sig på intressanta specialområden, som Nordamerikas indianer, segelsjöfartens historia, sin egen kärlekshistoria med staden Rom, utom andra värdefulla historiska arbeten om Finland, Sverige, särskilt spännande kapitel ur dessa båda länders historia som exempelvis deras dramatiska relationer med Ryssland, för att inte tala om hans världshistoria, som väl är den mest värtaligt koncisa med alla väsentligheter väl koncentrerade som finns, utom alla hans ungdoms spännande sjöromaner, särskilt "*Tristan da Cunha*" och "*Gudarna*"; otvivelaktigt en värdig avslutning på vår föreslagna lista av enbart outslitliga klassiker, även om det naturligtvis säkert finns fler.

Himalayaturer, del 6 : Kalimpong.

Den följande dagen (tisdagen den 14 februari, St. Valentine,) ville Tony ta det lugnt i Darjeeling, bekanta sig med staden och göra affärer, medan jag ville till Kalimpong. Det var alltså bäst att vi åter separerade, då Kalimpong inte nämnvärt intresserade Tony. Själv hade jag vid tidigare Darjeelingbesök ignorerat Kalimpong, fastän jag befunnit mig i närheten, men efter vad jag läst om orten med dess speciella status på 60-talet (fullt av spioner och tibetanska flyktingar) var jag nu nyfiken på dess karaktär idag.

Föga anade jag ännu på måndagen att mitt besök i Kalimpong skulle bli resans troligen viktigaste anhalt. Vid tidigare Darjeelingbesök hade jag ignorerat Kalimpong, fastän jag befunnit mig i närheten, men efter vad jag läst om orten med dess speciella status på 60-talet (fullt av spioner och tibetanska flyktingar) var jag nu nyfiken på dess karaktär idag. Vad som väntade mig fick jag först ett hum om när jag på tisdag morgon besökte Darjeelings postkontor och till min häpnad fann väntande meddelanden till mig från Johannes och Kim.

Intet hade hörts från dem före min avresa från Skandinavien, och det sista jag hört från dem tydde på att Johannes kanske kunde träffa mig om jag kom till Tawang eller Imphal (öster om Bhutan) och Kim om jag kom till Calcutta. På grund av reseförseringen var både Assam och Calcutta uteslutna, varför jag knappast hade väntat mig att få se någon av dem.

I meddelandet från Darjeeling hade Johannes formulerat sig med typisk lakonism: "Vi väntar på dig hos the *Missionaries of Charity* strax nedanför Mangal Dham i Kalimpong, stadens mest vräkiga, grälla och moderna byggnad. *You can't miss it.*"

Redan när man nalkades Kalimpong med jeep förekom det reklamplakat för ett besök i detta Mangal Dham i Kalimpong. Av plakaten framgick det att detta skrytbygge skulle vara skärt till färgen.

Att hitta detta "*Missionaries of Charity*" i Kalimpong var dock inte lätt. Mangal Dham stack en i ögonen från början, men det var inte lätt att finna rätta vägen dit. När jag slutligen kom fram till "*Missionaries of Charity*" visade det sig vara ett komplex av byggnader djupt skyddade av underbar trädgårdsgrönska, där kärnbyggnaden var ett kristet-hinduiskt tempel av sällsamt harmonisk skönhet. Jag upplevde faktiskt ingen vackrare byggnad i Kalimpong.

Att åter träffa Johannes efter 15 månader var emellertid något av en chock, ty han såg ut som om han hade åldrats lika många år. Hans ansikte var plötsligt fullt av skåror snarare än rynkor, han hade tacklat av åtskilligt, och ögonen var blodsprängda och tydde på kronisk överansträngning. Han hade haft en hård vinter i Kham.

"Vad du skriver om att kineserna har gjort i Tibet med utplacering av kärnvapen för att kunna hota Indien och Ryssland och därför förstört alla kloster är ingenting mot vad de har gjort i Kham. Av de tolvhundratusen tibetaner som bevisligen mördats av kineserna var mer än hälften från Kham. I detta Tibets vackraste land har de ägnat sig åt systematisk folkutrotning som vida överträffar vad tyskarna gjorde i Polen. Likvidering av alla tibetaner till 80-90 procent hörde till det program som konsekvent genomfördes med den påföljd, att alla tibetaner är utrotade från halva Kham. Ingen bygger upp de talrika förstörda klostren, vars ruiner i stället utplånas eller byggs på med någonting annat och särskilt fångelser. I de tibetanska städerna i Kham är tibetanerna i minoritet idag vanligen i omkring 5-15 procent eller mindre. Och alla dessa städer var helt tibetanska för 40 år sedan. I den största staden Chamdo är tibetanerna reducerade till ett fattigt ghetto i centrala staden. Vad kineserna envisast av allt tycks framhärda i att vägra tillåta tibetanerna är vanliga mänskliga rättigheter."

Han försvarade dock Nehru i den politiska Tibetdebatten:

"Nehru gjorde det enda han kunde göra. Det enda hinduerna är bra på är religion, fred och konstruktivitet. De blir galna ibland, men det går snabbt över, och konstruktiviteten tar alltid överhanden. Nehru kunde inte kriga mot kineserna, men han kunde lägga en stabil grund för konstruktivt arbete för den tibetanska saken för så länge det behövdes. Du har själv upplevat Dharamsala och Mussoorie och känner nu tibetanerna i Darjiling och Kalimpong. Deras konstruktivitet är oemotståndlig, och all ondska försvinner inför den. När Kina angrep Indien 1962 blev det det hårdaste slaget för Nehru i hans liv, ty därmed slogs den förhoppningen sönder för honom att Indien skulle kunna klara sig oberoende av västvärlden med Kina som lika oberoende och suverän kollega och parhäst. Den största besvikelsen med Kinas förfall till barbari och krig var att Nehru därmed tvingades nedlåta sig till att be Amerika om hjälp och åter bli beroende av västvärldens odrägliga överlägsenhet."

Vi tog en lång promenad tillsammans, men Johannes följde oss bara till det första klostret, ty han var mycket trött.

När Kim och jag fortsatte på egen hand förklarade Kim hans tillstånd för mig:

"Den första Khamresan klarade han bra, men efter den andra hade något gått sönder inom honom. Han sover nästan aldrig, och när han sover, sover han aldrig gott. Vi är mycket glada att du kom hit. Vi räknade med det, och nu kan vi lugnt återvända till mer hemkära ställen som Dharamsala och lämna Kham bakom oss. Det är vad han behöver just nu."

Kim menade att Johannes helt enkelt hade misshandlat sin kropp med att envisa med att hålla på som vanligt vilka påfrestningar han än utsattes för. Det var inget fel på Johannes i själen, tvärtom var hans hjärna klarare och mera målinriktad än någonsin, medan dock Khams lidanden etsat djupa skårar i hans ansikte, förfinat hans lemmar och förtunnat hans hår, som ej längre var lika rikt, medan endast hans fina näsa blivit ännu mera markant.

Min guidebok berättade om Kalimpong att det tibetanska klostret var oändligt fallfärdigt medan det bhutanska var i otroligt gott skick. Det förhöll sig tvärtom. Det bhutanska var mycket förfallet och gjorde ett närmast dekadent intryck med sina många erotiska fresker som flagade bland ruinerna, medan mitt besök i det tibetanska innebar en underbar avkoppling i en perfekt miljö. Där förekom en ung polack som var mycket engagerad i den tibetanska fredsmarschen från Delhi via Kathmandu till Lhasa med början den 10 mars, vi hade mycket att tala om, men han höll låda mest. Han är aktiv i Regnbågsrörelsen, som är intimt förknippad med Greenpeace.

Den mest uppbyggliga upplevelsen var dock av den tibetanska skolan, som på håll såg ut som ett finare kloster. Därifrån tog jag mig upp till den engelska minneskyrkan, som tronar över hela staden, och sedan var det att finna sig ett ekipage tillbaka till Darjeeling. Jag hade lovat min reskamrat att komma tillbaka till kvällen, och Johannes hade påpekat vikten av att jag höll mitt ord, hur välgörande det än hade varit att tillbringa natten hos mina vänner i Kalimpong.

Tony hade hela resan sett fram emot att få träffa Johannes, men tydligen ville ödet annorlunda. Johannes frågade mig en del om Tony, framför allt vad som mest dragit honom till Indien, och jag berättade om Tonys besök i Haidakhan och hans intresse för Babaji. Johannes sade ingenting till detta, och ämnet togs inte upp igen.

Att komma från Kalimpong visade sig dock inte vara så lätt, som om staden med våld ville hålla mig kvar. Den sista bussen och passagerarjeepen hade gått klockan tre, och ingen taxi eller jeep ville ta mig för mindre än 600 rupier. Det är mycket pengar i Indien för bara sex mil. (Min chaufför i Pithoragar tog mig 12 mil längs mycket farligare vägar för bara 350.) Att övernatta hade varit det mest vettiga, men jag ville inte göra Tony orolig eller ytterligare försena vårt program. Till slut fann jag en taxi för 500.

Visst var Kalimpong en spännande och sevärd stad med sina många kloster och heliga institutioner, (Mangal Dham vågade jag dock inte nalkas för nära,) dess vackra läge och dess mer ursprungliga folkliv än Darjeelings mer anglofierade. Dess storhetstid på 60-talet som spion- och flyktingstad var förbi, men likväl hade resans kanske viktigaste punkt träffats där i och med det oförmodade mötet med Johannes och Kim.

(När detta publiceras fem månader senare vet vi, att "*Missionaries of Charity*" i själva verket är den organisation som Moder Teresa av Calcutta startat med förgreningar över hela södra Asien. Johannes valde efter mitt besök att förbli i Kalimpong, där de kristna institutionerna var många med till och med en berömd jesuitskola, och vad jag vet är han kvar där än med eller utan Kim. Den unge polacken i det tibetanska klostret följde mig sedan till Sikkim och Darjeeling, han skulle stanna i Indien till april och lovade ta kontakt med mig från Polen i april, vilket han dock inte har gjort. Han kanske stannade kvar i Indien, där han redde sig väl.)

(Fortsättning i nästa nummer, då vi besöker Sikkim.)

Giuseppe Tucci och Fosco Maraini

Den italienske tibetologen Giuseppe Tucci är kanske den främste tibetologen någonsin genom sina ytterst noggranna forskningar i Tibet under ett tjugotal resor, under vilka han under de sista ledsagades av den yngre Fosco Maraini, som sedan också skrev böcker om Tibet, om dock hans specialområde var Japan; och Tucci förblev en betydligt större och säkrare auktoritet. Det institut som han sedan byggde upp i Italien låg i centrala Neapel, där det ännu finns kvar, om dock det inte är det ledande orientaliska institutet längre för hela Europa: liknande institut i Amsterdam, Paris och Cambridge konkurrerar. Om Tucci är en minutiös vetenskapsman och forskare med stor förståelse för alla de mest intrikata mysterier och fenomen i Tibet och med stark intuition för dess mentalitet och politik, så är Fosco Maraini mera en god berättare. Han begår ofta misstag, drar lätt förhastade slutsatser och blandar ihop saker och ting så att det blir missförstånd, medan dock hans bok "*Segreto Tibet*", "Det hemliga Tibet", är ytterst spännande och underhållande som reseskildring. Han har tempo, vilket exempelvis Sven Hedin inte har, som inte ens lyckades komma till Lhasa; och därtill är han spirituellt och ofta snillrik. Han reste sedermera även på expeditioner till Hokkaido för att utforska det gåtfulla Ainu-folkets hemligheter och kultur, vilket han lyckades bra med. Så långt kom inte Tucci.

I sin sista bok från 1966 sammanfattar den åldrande Tucci sina kunskaper, erfarenheter och reflektioner rörande Tibet, varvid han (före kulturrevolutionen!) redan genomskådar kinesernas avsikter och profetiskt ändå vågar demonstrera en försiktig optimism rörande Tibets framtid, som om han redan då fattar att tibetanerna inte går att förtrycka utan att det måste hämna sig. Ingen västerlänning visste vad som hände i Tibet från 1964, då Panchen Lama försvann, till 1981, när den första undersökningskommissionen tilläts kartlägga Tibets tillstånd; men det är som om den gamle professor Tucci, som älskat och umgåtts med Tibet i hela sitt liv, ändå ser allt, trots att han inte längre får besöka landet, som om han blivit naturligt initierad i det kanske mest intressanta av alla mänskliga fenomen: tibetanernas telepatiska gemenskap.

Årets snöpliga Tibetfiasko

Med gränslös optimism engagerade vi oss redan i vintras i nya gränslösa Tibetreseprojekt, av vilka det mest lovande verkade vara en djärv resa organiserad av 'Tibetresor' med besök bl.a. i Samyé, Tibets äldsta kloster, och den heliga orakelsjön utom allting annat viktigt. När vi redan anmält oss och betalat anmälningsavgiften presenterade "Läs och Res" en ny ännu bättre Kailas-resa än den som vi inte kom med på förra året. Entusiastiskt anmälde vi oss till den också och betalade anmälningsavgiften, om dock det var omöjligt att genomföra båda resorna. Därför valde vi bort 'Tibetresor' då ju Kailas-resan var avgjort intressantare.

Så kommer chocken i juni: Kailas-resan inställs p.g.a. för få deltagare. Då är det redan för sent att i alla fall satsa på 'Tibetresor' då vi redan bokat oss för en Pragresa efter midsommar. Hastigt tog vi kontakt med ett annat resällskap som ämnade resa till Kailas via Pakistan och Hunza-dalen, men det var samma sak där: för få anmälningar. Tonys kommentar var, att det har börjat gå troll i mina Tibetresor.

Därmed ser det tyvärr ut som om vi måste stanna hemma från Tibet även i år men av helt andra skäl än förra året. Även då slog ödet till men först i allra sista minuten, medan ingen hade kunnat ana, att en så väl organiserad Kailas-resa som "Läs och Res" så förträffligt redan lyckats genomföra en gång, plötsligt skulle omöjliggöras genom något som aldrig hänt tidigare.

I stället blir det troligen bara den vanliga Europaturnén i september-oktober och sedan den vanliga Indienrundresan igen i oktober-november. Detta kan leda till en möjlighet att resa till Kashmir i maj 1996, men nästa Tibetmöjlighet kan inte bli förrän till sommaren '96 - som det ser ut idag.

Gunnars bemärkelsedag

Det är sällan man får nöjet att uppleva hur en gammal musikkollega firar en högtidlig bemärkelsedag med glansfulla övertoner. Våra vägar möttes redan under 50-talet och redan då i högtidliga musikaliska sammanhang, även om det "bara" var Akademiska Kören. Sedan dess har vi båda gått ytterst skiftande musikaliska öden till mötes men dock parallellt ungefär som en dubbelskruvad barockpelare: när min orgelbana nådde sin höjdpunkt var Gunnars i sin djupaste svacka, och när jag gradvis började trappa ner både orgelklampanget och klavertrampanget började Gunnar sätta in högre växlar i orgelpiporna. När mina familjeplaner gick som mest dramatiskt åt skogen gång efter gång var jag samtidigt pianolärare åt hans tre yngsta barn i ett sällsynt lyckligt familjeliv, och när dessa börjar föda barnbarn åt Gunnar får man på nytt bidra till nya familjestämningar med att stämma deras nya pianon. Även om vi aldrig sjungit i samma kyrka sjöng vi dock desto mer frenetiskt gemensamt i Konserthuskören under L. Benstorps mest tyranniska år och nådde faktiskt där en kanske gemensam musikalisk upplevelsehöjdpunkt både i Mendelssohns "Elias" 1982 och i Händels "Messias" i Londons Albert Hall i januari 1985, båda tillfällena under Charles Farncombes ledning.

Som man kunde förmoda genomfördes även bemärkelsedagen under exemplarisk musikalisk ordning. Då Gunnar som festcentrum ej även kunde dirigera en kör samtidigt hade detta ansvar överlåtits åt den gamle veteranen från Orphei Drängar Lennart, även en gammal musikkollega bl.a. från Konserthuskören, som skötte det erforderliga dirigentskapet med högsta betyg. Det hade bara fattats annat, ty festen inleddes faktiskt i dennes villa några timmar före festen med intensiv körrepetition, Porgy and Bess-rior, Christina Gorne fortfarande på höjden av sin prestationskraft och andra sångfåglar och drinkar med så till den grad trevligt

resultat att många var hågade att fortsätta festen där och glömma resten. Emellertid segrade ordningen och organisationen.

Även festens meny var exakt beräknad efter en kulinarisk experts och läkares konsts alla regler med fisk som huvudrätt, som det anstår Västkusten och Bohuslän. Därmed lämnades ingenting i planeringen åt slumpen, och aftonunderhållningen fortsatte sedan flera timmar efter midnatt. Talen var desto fler men därför desto kortare, medan ingenting i försörjningen tog slut och inte ens baren, fastän den slog alla Läkarhusets rekord, enligt preliminär beräkning, då många servitörer var så glada att de glömde ta betalt för många drinkar. Där släppte kanske ordningen och organisationen något, men ingen klagade.

Kort sagt, musikaliska liv är minsann värda att firas, och musiken är kanske det bästa livselixiret för att både förlänga och förgylla liv så mycket som möjligt. Som musiker har Gunnar ständigt gått från klarhet till klarhet ända sedan 50-talet trots en lång och tung karriärs alla förpliktelser, och det är bara att hoppas att alla dessa musikaliska tillgångar i Gunnars sällskap ska fortsätta trivas och frodas så mycket som möjligt och så länge som möjligt.

Med God Sommar från Fritänkaren,

Göteborg den 10 juli 1995.